

РОЗДІЛ 1

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

УДК 159.9:316.46-055.2

ПСИХОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ ЖІНОЧОГО ЛІДЕРСТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Бедрій Руслана,

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 053 Психологія*

Приватного вищого навчального закладу

*«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука» (м. Рівне, Україна)*

Науковий керівник: Терновик Наталія,

*кандидат психологічних наук,
професор кафедри психології*

Приватного вищого навчального закладу

*«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука» (м. Рівне, Україна)*

Анотація. У статті досліджено психологічні особливості формування жіночого лідерства в сучасних суспільних умовах. Проаналізовано роль жінок у соціально-економічному розвитку України, зокрема в умовах воєнного стану та суспільних трансформацій. Обґрунтовано актуальність вивчення жіночого лідерства як важливого чинника забезпечення ефективного управління, розвитку громадянського суспільства та досягнення гендерної рівності. Висвітлено основні психологічні бар'єри, що перешкоджають реалізації лідерського потенціалу жінок, серед яких гендерні стереотипи, синдром самозванця, страх успіху та низька самооцінка. Розглянуто когнітивний і соціально-когнітивний підходи до формування лідерських якостей, а також значення soft skills, емоційного інтелекту, резильєнтності та трансформаційного стилю керівництва. Акцентовано увагу на необхідності створення психолого-педагогічних умов у закладах вищої освіти для розвитку жіночого лідерства, впровадження програм менторства, коучингу та психологічного супроводу професійного становлення жінок. Визначено перспективи подальших досліджень у напрямі формування ефективних технологій підтримки жінок-лідерок у сучасному суспільстві.

Ключові слова: жіноче лідерство, психологія лідерства, гендерна рівність, резильєнтність, емоційний інтелект.

Abstract. The article examines the psychological features of the formation of women's leadership in modern social conditions. The role of women in the socio-economic development of Ukraine, particularly under martial law and social transformations, is analyzed. The relevance of studying women's leadership as an important factor in ensuring effective management, developing civil society, and achieving gender equality is substantiated. The main psychological barriers hindering the realization of women's leadership potential are highlighted, including gender stereotypes, impostor syndrome, fear of success, and low self-esteem. Cognitive and socio-cognitive approaches to the development of leadership qualities are considered, along with the importance of soft skills, emotional intelligence, resilience, and transformational leadership style. Particular attention is paid to the necessity of creating psychological and pedagogical conditions in higher education institutions for the development of women's leadership, as well as implementing mentoring, coaching, and psychological support programs for women's professional growth. Prospects for further research aimed at developing effective technologies for supporting women leaders in modern society are identified.

Keywords: women's leadership, leadership psychology, gender equality, resilience, emotional intelligence.

Історія незалежної України нерозривно пов'язана із внеском жінок у розвиток соціально-економічної діяльності держави. Сучасні жінки є тим фундаментом, за допомогою якого досягаються стратегічні цілі та ефективно ведеться робота в будь-якій галузі. Стратегічною метою України є досягнення європейських стандартів в усіх сферах життя: економічній, соціальній, медичній, політичній, а також сфері гендерної рівності.

Для України питання жіночого лідерства набуло особливої гостроти у зв'язку з повномасштабним вторгненням. Жінки стали ключовими гравцями у волонтерському секторі, державному управлінні та бізнесі, часто беручи на себе лідерські функції в екстремальних умовах. Формування лідерської ідентичності українських жінок у стані хронічного стресу та соціальної відповідальності є малодослідженим, але надзвичайно актуальним полем для психологічної науки.

Попри задекларовані на законодавчому рівні принципи гендерної рівності, в реальній практиці жінки продовжують стикатися з низкою перешкод. Тому потребує необхідності вивчення внутрішніх механізмів подолання стереотипів, що існують не лише у суспільстві, а й у самосвідомості жінок у вигляді низької самооцінки, «синдрому самозванця» або страху успіху.

Сучасне середовище потребує від лідерів високого рівня адаптивності. Дослідження показують, що жінки часто демонструють вищу резильєнтність та здатність до трансформаційного лідерства, яке спрямоване на розвиток підлеглих. Вивчення психологічних особливостей формування таких лідерських якостей дозволить виявити ресурси, що сприяють збереженню ментального здоров'я та ефективності колективів у кризових ситуаціях [2].

Розвиток цивілізації сьогодні характеризується переходом від жорстких ієрархічних структур до гнучких, мережових систем управління. У цьому контексті традиційні «маскулінні» моделі лідерства, що базуються на домінуванні та авторитаризмі, поступово втрачають свою ефективність. Натомість зростає запит на «фемінінний» стиль керівництва, що акцентує увагу на емоційному інтелекті, емпатії, інклюзивності та здатності до компромісів. Психологічне вивчення того, як саме формується жіноче лідерство, стає критично важливим для розуміння майбутнього організаційного розвитку.

Теоретико-методологічні положення, пов'язані з розвитком та обґрунтуванням психологічних особливостей жіночого лідерства розглянуті у працях таких відомих вітчизняних і зарубіжних науковців: Т. Адорно, Г. Алмонда, Дж. Барбера, М. Вебера, Т. Вівчарик, А. Гончарова, В. Гупаловська, К. Дайнеко, К. Дойча, Л. Едингера, Г. Кіссінджера, Г. Лебона, А.С. Мельник, В. Одайника, О. Уварова, О. Поліщук, О. Чуйко, О. Пампуха. Р. Таккера, Г. Тарда, С. Хаймана, Е. Харгроува та інших.

У психолого-педагогічних працях Н.Волкової, О. Зоріна, К. Ємелін, В. Каблаш, О.Казакевич, Л. Кайдалова, О. Кін, Л. Конишева, С. Наход, Н. Шафеева, Л. Шигапова, Н. Мараховська, К. Кіба, Г. Крижановської, Н. Семенченко, Г. Тітова, Г. Угляниця, А. Пільганчук, В. Кузьменко активно досліджується проблема розвитку лідерських якостей у системі вищої освіти [7].

Когнітивні теорії лідерства вбачають, що розвиток лідерських якостей великою мірою пов'язаний з тим, як майбутній фахівець обробляє інформацію про лідерські сценарії, формує уявлення про власну ефективність і самоконтроль у групових взаємодіях. Такі дослідники, як Ф. Айзенк або А. Елліс, хоч і фокусувалися переважно на інтелектуальних і афективних аспектах поведінки, все ж заклали основу для розуміння того, що лідерські здібності формуються не лише через зовнішнє підкріплення, а й через внутрішні когнітивні процеси осмислення власних дій і оцінки реакцій інших людей [1].

У такому руслі важливим стає уявлення людини про себе як про лідера, про свою спроможність ініціювати або організовувати діяльність, про навички бачити групову мету та спонукати інших до співпраці. Молоді фахівці, які навчаються за когнітивними програмами розвитку лідерського

потенціалу, зазвичай засвоюють різноманітні техніки побудови конструктивного мислення, планування й оцінки ситуацій, щоб у майбутньому це дозволило їм упевнено займати лідерську позицію в команді [9].

Важливою стала також соціально-когнітивна теорія, згідно з якою формування лідерських якостей відбувається через процеси спостереження, наслідування й саморегуляції, але ці процеси неодмінно мають бути підкріплені позитивними результатами та адекватною самооцінкою [4]. Якщо майбутній фахівець відчуває підтримку, повагу до його ініціативності й «позитивне моделювання» з боку більш досвідчених лідерів, він легше входить у роль керівника чи координатора, а надалі розвиває власний стиль лідерської взаємодії. Соціально-когнітивний підхід, таким чином, відкриває можливості створення навчальних програм, де головну увагу приділяють відпрацюванню реальних ролей, отриманню зворотного зв'язку й поступовій інтеграції досвіду в систему саморегуляції [5].

Сучасна психологія розглядає лідерство не як набір вроджених рис, а як динамічний процес самовиховання та навчання. Актуальність теми підкріплюється необхідністю наукового аналізу того, як розвиток м'яких навичок (soft skills) впливає на авторитет жінки-керівника. Розуміння психологічних детермінант, що сприяють гармонійному поєднанню професійних ролей із особистим життям (Work-Life Balance), є важливим для запобігання професійному вигоранню.

Відсутність системних науково обґрунтованих методик психологічного супроводу жіночого кар'єрного зростання створює дефіцит на ринку освітніх та консультативних послуг. Дослідження психології формування жіночого лідерства є необхідним для розробки ефективних тренінгових програм, систем менторства та коучингових стратегій, які б враховували гендерну специфіку та сприяли повній самореалізації особистості жінки [8].

Проте немає підстав стверджувати, що у масовій практиці вищої школи сповна використовуються соціально-виховні умови професійної освіти, які можуть сприяти формуванню жіночого лідерства. Це зумовлює необхідність виявлення основних тенденцій, психолого-педагогічних умов і технологій, які сприяли б формуванню і розвитку лідерських якостей особистості в навчально-виховному процесі вищого навчального закладу.

Визначені тенденції, які мають реалізовуватися в освітньому середовищі закладу вищої освіти, форми й механізми роботи із студентками, взаємодія навчального і позанавчальних процесів сукупно зумовлюють розв'язання важливого соціального завдання – підготовці ініціативних, самостійних, відповідальних фахівчинь, які здатні до ефективної управлінської діяльності в якісно інших умовах суспільного розвитку

ЛІТЕРАТУРА

1. Заграй Л. Д. Теорії гендеру: Гендерні дослідження у психології: навчальний посібник. ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника». Івано-Франківськ : ФОП Петраш К.Т. 2019. 264 с.
2. Кайдалова Л. Формування лідерських якостей студентів на основі інноваційних методів навчання. URL: http://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/9035/1/%E2%84%967_3_34.pdf
3. Карманенко В. В. Особиста й професійна ефективність. Тренінги з розвитку лідерських якостей у студентів економічних університетів. Полтава: РВВ ПУЕТ, 2018. 73 с.
4. Куриця А. І. Психолого-педагогічні умови розвитку лідерських якостей студентів. Проблеми сучасної психології. Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. 2014. Випуск 26. С. 353–363.
5. Мороз В. П. Особливості формування лідерських якостей студентів вищих навчальних закладів в процесі діяльності органів студентського самоврядування: експертна оцінка. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/lib/11708/1/%>
6. Нестуля С. І. «Емоційне лідерство» – новий напрямок в лідерології XXI ст. Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки». 2010. № 1. С. 77–83
7. Рекуненко І. І., Гордієнко В. П., Балагуровська І. О., Дробот В. Д. Ефект скляної стелі у лідерстві. Менеджмент. 2025. No 1. <https://orcid.org/10.5281/zenodo.14738123>
8. Савельєва О. О. Оцінка лідерського потенціалу студентів як майбутніх управлінців. Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки. 2010. № 4. Т. 4. С. 81–84.
9. Усанова Л., Нестеренко М. Гендерні стереотипи та проблеми лідерства. Соціальна філософія та філософія історії. Філософські обрії. 2015. No 33. С. 98–106. <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.20383>.
10. Arvate P. R., Galilea G. W., Todescat I. The queen bee: A myth? The effect of top-level female leadership on subordinate females. The Leadership Quarterly, Vol. 29, Issue 5. 2018. P. 533–548. <https://doi.org/10.1016/j.leaqua.2018.03.002>
11. Hanek, K. J., & Garcia, S. M. Barriers for women in the workplace: A social psychological perspective. Social and Personality Psychology Compass. 2022. No 16 (10). <https://doi.org/10.1111/spc3.12706>
12. International Labour Organization. Women in business and management: Building on the legacy of the Beijing Declaration. Research Brief. 2025. URL: <https://www.ilo.org/publications/women-business-and-management-building-legacy-beijing-declaration>